

אוריינות חזותית בחינוך

הקמת גלריה חברתית בבית הספר התיכון ע"ש גולדה מאיר בפתח תקווה כזירה לדיאלוג רב-תרבותי וכמניע לאקטיביזם חברתי

שרון שפלן-לזר

בהנחיית: ד"ר שושנה סיטון

תקציר

אגרסיביות, אלימות והתעלמות ביחס ל"אחר" נובעות מן הנטייה האנושית לחלוקה דיכוטומית בין "אנחנו", המוערכים באופן חיובי, לבין "הם", המוערכים באופן שלילי. אבחנה זאת מובילה להצדקת האלימות. מאחר שתופעות אלו באו לידי ביטוי גם בקרב תלמידי המגמה לאמנות בבית הספר ע"ש גולדה מאיר בפתח תקווה, ולאור הצורך הדחוף בשינוי המצב, הוקמה בבית הספר 'הגלריה החברתית'.

בית הספר נמצא בסמוך לשכונת יוספטל בעיר, שרוב תושביה הם עולים מאתיופיה ומחבר העמים. תלמידי בית הספר, לעומת זאת, מגיעים ממקומות אחרים, ורובם אינם נמנים עם אוכלוסיות אלה. 'הגלריה החברתית' הוקמה מתוך אמונה שיש ביכולתם של עשיית אמנות וקיום שיח אודותיה ליצור גשר בין שונים מתוקף השאלות שהיא מעוררת, אפשרויות הדיאלוג וההיכרות שהיא יוצרת, והרב-תרבותיות הטבועה בה.

בבסיס הרעיון להקמת הגלריה עומדת האמונה בשני כוחות מכוננים המאפשרים דיאלוג ושינוי: החינוך הדיאלוגי (הביקורתי), והאמנות. החזון הוא כי הקמת הגלריה והפעילויות שהיא עתידה ליזום, כמו תהליכי אוצרות שבהם יתנסו התלמידים, אופי הדימויים שיוצגו, ערבי הפתיחות של התערוכות וסיורי ההדרכה בגלריה, כל אלה יאפשרו יצירת דיאלוג בין שונים ו/או דומים, דיאלוג שיכיר גם בלגיטימציה של אי-הסכמה תוך פיתוח מנהיגות אישית וקהילתית וכן מודעות חברתית.

מטרת המחקר הייתה לעמוד על תרומתה של הגלריה לשינוי המתבקש. שאלות המחקר הן: מהו חינוך לרב-תרבותיות, וכיצד היכרות עם תחום זה תועיל לגבש את המצע הרעיוני שעליו תיבנה הגלריה; כיצד הימצאותה של גלריה חברתית בבית הספר תוביל למודעות חברתית ולשינוי עמדות; כיצד יובילו התערוכות שיוצגו בגלריה החברתית לדיאלוג בין קהילת בית הספר ובינה לבין השכונה הסמוכה לה, כמו גם לאקטיביזם חברתי שיתבטא בפעילות עם הקהילה. קהל היעד של הגלריה מורכב ממספר מעגלים משיקים: תלמידי המגמה לאמנות שאותה אני מרכזת; קהילת בית הספר - תלמידים, עובדים, מורים וההנהלה; קהילות מחוץ לבית הספר - תושבי השכונה, הורים, אורחים.

מערך המחקר הוא מחקר-פעולה אנסיפטורי-ביקורתי. המחקר מציג התנסות אישית תוך כדי ליווי תהליך הקמת הגלריה, החל משלבי התכנון ועד להפעלתה. המסקנות היישומיות והתובנות

שאליהן מגיע המחקר אמורות לשמש כלי רפלקטיבי-תיאורי, שניתן ללמוד ממנו לגבי יוזמות ופעולות עתידיות.

המחקר בוצע באמצעות יומן חוקר שבו מתועדות התלבטויות, דעות ורעיונות של עורכת המחקר לגבי שלבי הקמת הגלריה ותפעולה. כמו כן התקיימו ראיונות פתוחים ומובנים למחצה עם מומחים מתחומי האוצרות, הוראת האמנות, אמנים: עמי שטייניץ, שלומית עצמון, אבשלום סולימן, שולה קשת, מרסלו לאובר ומעין שלף, וכן עם תלמידים, הנהלת בית הספר, נציגי הקהילה במחקר שולבו תצפיות משתתפות הכוללות תיעוד ויזואלי.

התוצאה העיקרית של מחקר זה הייתה כאמור הקמתה של גלריה חברתית בבית הספר וכינונו של דיאלוג משמעותי בין תלמידי האמנות לבין קהילת בית הספר, עולם האמנות ונציגי הקהילה. כל הפעילויות הכרוכות בהקמת הגלריה, החל בבחירת נושא התערוכה, עבור דרך בחירת האמנים שישתתפו בה, מיון העבודות ותלייתן, כתיבת טקסט נלווה וארגון ערב הפתיחה, וכלה בהדרכות ובשיח שבעקבותיהן, כל אלה העלו את המודעות לקיומן של דעות קדומות ועוררו נכונות להירתם לפעולה אקטיביסטית בבית הספר ובשכונה, מתוך רצון לצמצם את הדעות הקדומות ולייצר דיאלוג שמכיר ברב-תרבותיות ובאפשרות של אי-הסכמה.

בנוסף, תוכנית הלימודים במגמה לאמנות שונתה והורחבה, והתלמידים התנסו בתהליכי אוצרות, על כל המשתמע מכך: חקר מעמיק של נושא התערוכה, סקירה ספרותית, היכרות עם מכלול העבודות של האמנים בסטודיו, בחירה ומיון העבודות שיוצגו, שיקולי התלייה בחלל, כתיבת הטקסטים הנלווים, עיצוב ההזמנות, הפקת ערב הפתיחה, הדרכות בגלריה והשתתפות פעילה בשיח גלריה. כמו כן הוחל ביצירת שיח אודות הזהות האישית של משתתפי המחקר ויחסם האמביוולנטי אל סוגיות הזהות והמקום. בזכות פעילויות אלה, תרמה הגלריה החברתית במידה ניכרת לחיזוק מעמדם של המגמה לאמנות ושל בית הספר בקהילה.

נראה כי הקמת הגלריה החברתית מזמנת עיסוק ממוקד בסוגיות חברתיות שונות וחשובות. הגלריה מהווה כר פורה לפעילות חוצה גבולות: בין האני לבין הקבוצה, בין בית הספר לבין השכונה, בין התלמידים לבין המקום. לדעתי יהיה מעניין לערוך מחקר-המשך כדי לבדוק את השפעתה ארוכת הטווח של הגלריה החברתית על הזירות הנזכרות, את אופן קבלת ההחלטות ביחס לנושאי התערוכות ואת האופן שבו השפיעו התערוכות על כינונו של אקטיביזם חברתי, כמו גם על האופן והמידה שבהם אכן צומצמו דעות קדומות ונבנה דיאלוג מכבד וסובלני בין כל המשתתפים.